

Tutkimuksen toteuttaja: Lapin yliopisto/Marjo Romakkaniemi, Jari Lindh, Merja Laitinen

Tutkimuksen nimi: Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa

Loppuraportin tiivistelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa nuorten osallisuudesta sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen asiakkaina nuorten ja ammattilaisten näkökulmasta lappilaisessa kontekstissa. Tutkimuksen aineistokokonaisuus koostui 24 nuoren yksilöhaastatteluista, neljästä sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien ryhmähaastattelusta, joihin osallistui yhteensä 21 työntekijää Rovaniemeltä, Kittilästä ja Inarista sekä tilastoaineistosta. Tutkimuksemme fokusoitui sosiaalisen kuntoutuksen palveluita käyttävien nuorten osallisuutta estävien ja edistävien tekijöiden tunnistamiseen osana tutkimuskuntien sosiaalisen kuntoutuksen palveluverkostoa ja arjen toiminnallista elämysympäristöä. Systemis-relaationaalinen lähetysmistapamme kohdentui niin palvelujärjestelmän kuin nuortenkin toimintaan ja vuorovaikutukseen sekä tulkintoihin, joissa nuoren osallisuutta ja toimijuutta rakennetaan.

Nuorten osallisuuteen vaikuttavat monet yhteen kietoutuneet tekijät. Nuorten elämäntilat ovat muuttuneet lineaarisista pirstaleisiksi, ikään kuin spiraalimaisiksi ja episodimaisiksi. Nuorten haastattelut osoittivat, että on useita ammattilaisilta vaadittavia tietämisen ulottuvuuksia, jotka ovat merkityksellisiä sille, mitä avun tarpeita nuorilla on:

- 1) Nuorten lapsuuden perheiden perhesuhteet ja kulttuuristen käytäntöjen vastaiset vanhemmuudet (väkivalta, päihteidenkäyttö) ja niiden aiheuttamat seuraukset
- 2) Nuorten kuormat lähisuhteissa (vanhempien eron jälkeinen väkivalta, vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmat)
- 3) Institutionaalisten siirtymien (huostaanotto, sijoitus) yhteisölliset ja yksilölliset merkitykset
- 4) Vanhempien mielenterveysongelmat, sairaudet sosiaalisina kysymyksinä
- 5) Nuorten paikallisuuteen kiinnittyvä arki ja elämäntapa
- 6) Sosiaalisten suhteiden merkitys nuorten toimintaan ja ratkaisuihin
- 7) Koulun merkitys lasten ja nuorten hyvinvointiympäristönä (yksilöllisen ja yhteisöllisen ulottuvuuden huomioiminen)
- 8) Ammattien välisen yhteistyön merkitys psykososiaalisten kysymysten ratkaisemisessa

Osallisuuden todeksi tekeminen vaatii asiantuntijoilta nuorten kokemustiedon kunnioittamista. Kokemustiedon merkityksen tunnistaminen tarjoaa väylän, jonka kautta nuorilla voi olla vaikutusta palveluprosessiin. Nuorten elämään ja tilanteeseen liittyvä tieto voidaan nähdä tärkeimpänä lähtökohtana osallisuutta luoville palvelu- ja asiakkuusprosesseille. Tutkimuksen tulokset painottavat myös sitä, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa on tärkeää ymmärtää, millaisia merkityksiä paikallisuus kunkin nuoren elämäntilanteessa saa ehdollistajana ja mahdollistajana. Vaikka paikallisuuden merkitys on liudentunut ja ylipaikallinen määrittää myös paikallista, pitkät välimatkat näyttävät edelleen tuottavan paikalliskulttuuria, jossa elämän mielekkyys rakentuu eri tavoin kuin kasvukeskusten toimintaympäristöissä. Paikallisuus

den merkitys näyttäytyi tässä tutkimuksessa nuorten valintoja merkittävästi ohjaavana tekijänä. Paikkakuntaan kiinnittyneiden nuorten puhe oli vastapuhetta kulttuurisesti vahvalle keskustelulle ja vaateelle siirtymisestä kasvukeskuksiin, joissa työllistymisen ja kouluttautumisen mahdollisuudet ovat moninaisia. Tämä herättää myös syvemmän kysymyksen siitä, mikä on sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyvän psykososiaalisen työorientaation ja rakenteellisen työtöteen suhde?

Nuorten haastatteluista on erotettavissa erilaisia positioita suhteessa sosiaaliseen kuntoutukseen (työpajoihin): *omaan kuntoutumiseen panostavan positio*, *yhteisöllisen vastuunkantajan ja toiminnan kehittäjän positio*, *etsijän positio* ja *ajelehtijan positio*. Ne liittyivät siihen, millaisia merkityksiä sosiaalisella kuntoutuksella oli nuorten elämäntilanteen kokonaisuudessa ja missä määrin he kokivat osallisuutta työpajatoimintaan ja sen kehittämiseen

Sosiaalinen kuntoutus on vielä käsitteenä, sosiaalityön ja kuntoutuksen menetelminä ja ammattikäytäntöinä monilta osin jäsentymätöntä niin työntekijöille kuin asiakkaille. Asiantuntijoiden ryhmähaastatteluissa nousi esille neljä keskeistä ja samaan aikaan läsnäolevaa nuorten palvelusosallisuuteen vaikuttavaa sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuutta:

- 1) *Asiakkuuden määrittely ja kategorisointi* Nuorista asiakkaista puhuttiin vahvasti ongelma-keskeisesti ja vallitsi jännitteitä yksilö- ja rakennelähtöisten tulkintojen välillä.
- 2) *Sosiaalinen diagnoosi* Nuorten ongelmia pyrittiin ymmärtämään kokonaisvaltaisesti, mutta ajattelu- ja toimintatavoissa oli läsnä arvioiva ja byrokraattisen diagnostiikan logiikka.
- 3) *Osallistava ja yhteisöllinen orientaatio* Sosiaalinen kuntoutus liitettiin palvelutuotannon raja-aitojen madaltamiseen ja yhteisöllisten ajattelu- ja toimintatapojen korostamiseen. Sosiaalinen kuntoutus haluttiin hahmottaa ikään kuin matalan kynnyksen toimintana ja ei-viranomaislähtöisenä palveluna, jossa ylitetään ja alitetaan vallitsevien organisatoristen raja-aitojen ja palvelukriteerien määrittelyjä.
- 4) *Uusi hallintatapa* Sosiaalinen kuntoutus kytkeytyy erityisesti sosiaali-, työllisyys- ja kuntoutuspalvelujen valtakunnalliseen taloudelliseen ja poliittiseen ohjaukseen, kunniassa vallitseviin tilaaja–tuottaja-periaatteisiin sekä palvelujen tehokkuuteen, tuottavuuteen ja kilpailutuksiin liittyviin ajattelu- ja toimintatapoihin (kuntien säästövaatimukset, Kelan kilpaillut ja standardoidut palvelut, Te-hallinnon keskittämispolitiikka).

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen, erityisesti yhteistyön näkökulmasta, liitettiin asiantuntijoiden haastatteluissa neljä kriittistä tekijää, jotka liittyvät sosiaalisen kuntoutuksen toteutumiseen; 1) johtaminen, 2) resurssit 3) toimintakulttuuri ja 4) byrokratia. Kriittiset tekijät nousivat eniten esiin yhteistyösuhteessa Kelaan ja työhallintoon. Monialaisen kuntoutuksen yhteistyörakenteet ja moniammatillisten kuntoutuspalvelujen yhteinen toimijuus ovatkin keskeisiä sosiaalisessa kuntoutuksen toteuttamisessa. Tutkimuksen tulokset herättävät pohtimaan sitä, miten nuorten osallisuus mahdollistetaan sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa. Tutkimus osoittaa selkeää tarvetta sosiaalisen kuntoutuksen sisällölliselle ja käsitteelliselle kehittämiselle.